

S noha jómódú „gazdálkodóként” nem szorult rá semmiféle kenyérkereső foglalkozásra, mint vérbeli politikus alkat, élete végéig közéleti funkciókat is betöltött: ma úgy mondanók, „másodállásban” ő szerkesztette Máramaros vármegye székhelyének radikális lapját, a „Sziget”-et, és együttal megyei árvaszéki ülnökként tevékenykedett. Nejétől, Balogh Annától 12 gyermeke született, akik közül Kató néni férje, Szöllősy Géza szentesi iskolaigazgató halt meg utolsónak. A szentesi tanárnő apósa, a Kossuth-levél címzettje, Szöllősy Balázs 61 éves korában, 1918. árpilis 22-én hunyt el tüdővészben, szülővárosában.

A kiegyezés évei a századforduló táján már egyre kevésbé kedveztek a Kossuth által istápoltt demokratikus, függetlenségi eszméknek. Minden bizonnyal e „Ferenc József”-i, hanyatló kor eszme- és kultúrasorvasztó hatása miatti rezignáltság tükröződik Szöllősy Balázs Gondolatok című könyvecskéjéből is. E művéből is megismerkedhetünk haladó, hazafias szemléletével, demokratikus felfogásával (lándzsát tör a női egyenjogúság mellett is), a történelem iránti szeretetével („A nemzetek okulást a történelem, a nagy tanítómester könyvéből meríthetnek” — írja), s a bizonyára személyes élettapasztalataiból fakadó, igazmondási szentenciájával is, a tőle megszokott szellemes-ironikus, keserű tállalásban: „Az igazmondókat szeretik — elhallgattatni.”

A levél sorsa

Apósa és férje halála után a Kossuth-ereklye őrzése Kató nénire hárult. Jelenleg a családnak csupán a romániai Máramarosszigeten él egyetlen, tanár foglalkozású férfi tagja (Szöllősy Balázs unokatestvére), míg hazánkban csak két leányutód található, úgymint Léty Klári, az ismert előadóművész, valamint Kató néni lánya, aki nemzeti könyvtárunk tudományos munkatársaként tevékenykedik. A családi hagyományoknak megfelelően, a Kossuth-relikviát a nyugalmazott tanárnő jelenleg 9 esztendő, budapesti fiúunokája öröklí majd.

Ily módon e magánkézben levő Kossuth-levél az elkövetkezendő évtizedekben is hazánk területén marad, s így hozzáférhető lesz nemcsak a családtagok, rokonok és barátok, hanem a kutató szakemberek, a honismereti aktivisták számára is. Sőt, hadd legyünk optimisták, remélvén, hogy majdan bekerül egy állami közgyűjteménybe, úgymint a Csongrád Megyei Levéltárba, nétan ennek Szentesi Fióklevéltárába, esetleg a Magyar Országos Levéltár Kossuth-állagába.¹

Dr. Fenyvesi László—Dr. Fenyvesiné Baldzsi Irén

Avarkori kutatások Rév-Komáromban

A megalakulásának közelgő 100 éves évfordulóját ünneplő komáromi múzeumot 1886 decemberében alapították egyleti szinten. Már a kezdeti években felfigyeltek az intézményre, hiszen a korabeli magyar régészet legnagyobbjai is megtekintették gyűjteményét, így 1888-ban Pulszky Ferenc, majd 1889-ben Kuzsinszky Bálint járt Komáromban. 1887-ben pedig a korabeli egylet tiszteletbeli tagjaivá választotta korának két kiválóságát, Rómer Flórist és Hampel Józsefet is. A századfordulót követően a múzeum gyűjteményét megalapozó római kori leletek mellett (ezek nagyrésze Szöny-Brigetióból és a közeli Izsza-Leányvállról került a múzeumba) avar kori leletekkel is gyarapodott a múzeum gyűjteménye. 1909-ben avar kori lovassír(ok) került elő a város területén az egykori Zámory és Bercsenyi utca sarkán. A csatornázási munkálatok közben előkerült lovassírból többek között 7 db téglalap alakú arany övveret, kengyel stb. Alapy Gyula (később a Jókai Egyesület múzeumának igazgatója) szerint a leletek egy része bekerült a múzeumba, majd az idők folyamán elkallódott.¹

Napjainkban Komárom (Komárno) egyik régészeti nevezetessége, hogy a város területéről időközben 8 avar kori temetőrészletet ismerünk. Az 1909. évi első leletek után a második te-

¹Részlet a Szerzőnek a Mindenes Gyűjtemény 4. kötetében megjelenő nagyobb tanulmányából. A képeket lásd a hátsó borítón (Szerk.).

²Talált csontvázak. Komáromi Újság, 1909, 36. sz. 5.; Alapy Gy.: Lovasnomád sírok a Vágduna alsócsallóközi jobb partján. Nemzeti Kultúra 1. 1933, 38—39. old.

mető sírjai 1929-ben kerültek elő a „Dunahomokban a Vág jobbpartjához közel.” Alap pontatlan leírása után csak sejtethetjük, hogy a temető valahol a mai Kabátfalu (egykor Partosújtelep) környékén lehetett.² A legjelentősebb és legszebb leletanyagot szolgáltató temetők az 1970-es évek elején megindult nagyarányú földmunkálatok során kerültek elő. 1974-ben és 1976-ban a város nyugati felében, a Várdi utcában végzett leletmentést Cilinská Zlata, a Nyitrai Régészeti Intézet munkatársa.³ A temetőben 28 késő avar kori sírt tárt fel, ezek közül 21 volt a gazdag lovassír. Közben a negyedik avar kori temetőről a Singellő nevű lakónegyed Jilemnický utcájában megbolygatott sír agyagedénye tudósított 1975-ben. 1976-ban és 1977-ben e sorok írója végzett leletmentő ásatást a Munkásnegyed Akasztódomb nevű homokdombján, és tárt fel 33 kora avar kori sírt, ezek közül 5 volt a lovassír.⁴ Az itt feltárt leletek a 7. század első felébe keltezhetők, s eddig egyedülállóak a Duna vonalától északra. A hatodik számú avar kori temető 1977 őszén került elő a Doprastav vállalat építkezési területén, a leletmentést Cilinská Z. végezte 1978-ban. A gazdag leletanyagú késő avar kori temetőben 25 sír közül 11 volt a lovassír.⁵ Ugyanebben az évben a Kikötői lakótelep fűtőházának alapozási munkálatai közben előkerült késő avar kori lovassírt mentett meg Ratimorský Piroška, a helybeli Dunamenti Múzeum régésze.⁶ A nyolcadik avar kori temető sírjai 1979-ben bukkantak elő a Steiner Gábor Hajógyár kollégiumának csatornázási munkálatainál. Töltéssy István építészvezető leletbejelentése nyomán e sorok írója 5 éven keresztül folytatott leletmentést az említett lelőhelyen. Itt 90 késő avar kori sírt sikerült megmenteni, ezek közül 28 volt a gazdag lovassír.⁷

A komáromi avar kori temetők rövid kutatástörténeti felvázolása után láthatjuk, hogy a temetők döntő többsége késő avar kori, s csak a Munkásnegyed akasztódombi temető sorolható a kora avar korba. Az avar kori temetők sűrűn ékelődnek be a Nagy-Duna és a Vág-Duna által határolt, stratégiaileg igen jelentős területre, több közülük a Duna közvetlen közelében található. A komáromi temetők további jellegzetessége a lovassírok nagy száma. Számításaink szerint, az eddig feltárt temetőktől igazolhatóan 68 lovassír került elő a város területén. A komáromi avar kori temetők leletanyaga rendkívül gazdag. A sírok nagy részét kirabolták, ennek ellenére remek ötvösművészeti darabok kerültek elő belőlük. A díszes öv- és lőszerszámveretek többsége aranyozott, s van néhány színarany leletünk is. A leletanyag, a temetkezési szokások stb. alapján feltételezhető, hogy e temetők leletanyaga a VIII. század végéről, s talán a IX. század első évtizedeiből származik.

Amint már az előzőekben említettük, az egykori előkelő harcosok sírjait feldúlták, kirabolták. E sírokban a harcos a sír jobb oldalán feküdt, mellette volt a hátsólova, azonos tájolásban. A lovassírok legszebb leletei az aranyozott öv- és lőszerszámveretek, a különféle fegyverek, így a szablya, lándzsa, az íj és a nyíl, s természetesen sok lovassírban ott találjuk a lovaglás elengedhetetlen kellékeit a kengyeleket és a zablákat is. A sírok tájolása nagyrészt ÉNY–DK-i irányú volt, legtöbbször a nyelvényeket is tettek, ezek tartalma, akárcsak az állatcsontok egy része is (ezek egykor háziállatok húsos részei voltak) nyilván túlvilági eledelül szolgált. Leggyakoribb állatfaj volt ebben az időben a szarvasmarha, juh és a különféle szárnyasok, leginkább a tyúk és a kakas. A halottak egy részét koporsóban temették el, több sír esetében jól megfigyelhető volt a barnás koporsó elszíneződés.

²Alapy Gy.: i.m. 39–40. old.

³Cilinská Z.: Dve pohrebiská z 8–9. storocia v Komárne. (Két VIII–IX. századi temető Komáromban) Slov. Arch. 30, 1982, 347–393. old.

⁴Trugly S.: Pohrebisko z doby avarskej rise v Komárne—Robotnickej stvrti. (A Komárom-munkásnegyedi avar kori temető). Spravodaj oblastného podunajského múzea. A Dunamenti Múzeum értesítője 2. 1982. 5–48. old.

⁵Cilinská Z.: i.m. 347–393. old.

⁶Ratimorský P.: Jazdecký hrob z 8. storocia v Komárne (VIII. századi lovassír Komáromban) AVANS 1978/Nitra 1980, (228–229. old.).

⁷Trugly S.: Záchranný výskum z doby avarskej rise v Komárne—Lodeniciach. (A Komárom-hajógyári avar kori temető leletmentő ásatása.) Arch. Rozhl. 33, 1981. 49–54. old. Trugly S.: Késő avar kori temető Észak-Komáromban, ET 31, 1982, 983–985. old. A temető anyaga jelenleg feldolgozás alatt áll, megjelenése 1986–87-ben várható.

⁸Tomka P.: Adatok a Kisalföld avar kori népességének temetkezési szokásaihoz. III; Koporsóhasználat a tápi temetőben. Arrabona, 19–20. 1977–78. 50. old.

⁹László Gy.—Rácz I.: A nagyszentmiklósi kincs. Budapest 1977. 1., 2., 12., 14. kép.

¹⁰Sz. Garam E.: A böcsi késő avar kori lelet és köre. Arc. Ért. 108, 1981. 47–48. old.

¹¹Bóna I. legutóbbi munkájában: Az avarok. Magyarország története I/1. Budapest, 1984. 334. old. A VIII. századi avar társadalom elemzése (334) kor az egyik részfejedelem, a tudon székhelyét Komárom és Zsitva tő környékére helyezi: „A tudon egyik székhelyének közelségére mutathat a Duna fölött Komáromban és Zsitvatón, a jugurru-sére a Hortobágy—Árkusnál feltárt temető. Mindhárom kicsi, és szokatlanul gazdag.”

A 33. sír vadkanfej alakú lőszerszámveretei. Fotó: Bíró B.

A Komárom-hajógyári temetőben is a lovassírok voltak a leggazdagabbak, őket ásták a legnagyobbra és a legmélyebbre, pl. a 71. sír hossza 230 cm, szélessége 180 cm, mélysége 250 cm volt. Az antropológiai vizsgálatok során kiderült, hogy a harcosok általában magas életkort értek el, pl. a 30., 33., 36., 87. sírba eltemetett férfi élekora 60–70 év között volt. A temetőben a nők és a gyermekek sírjai már sokkal szegényebbek, a női sírok leggyakoribb mellélete volt a csontból készített szépen esztergályozott, vagy egyszerű madárcsüdből készített tűtartó. A temető kései keltezését támasztja alá az 51. sír tűtartója is, ezt ugyanis már bronzlemezről hajlították. Ugyancsak az avar kor legkésőbbi szakaszából valók az ún. rúdgyöngyök, melyek a temető számos sírjából ismertek.

A komáromi avar kori temetők keltezésénél fontos szerepet játszanak a többnyire aranyozott öv- és lőszerszámveretek. Ezek mind bolygatott lovassírokból származnak, s ez megerősíti több kutatónak azt a megfigyelését, hogy a rablások kimondottan a legértékesebb tárgyak megszerzésére irányultak, s miután a rablók ezeket megtalálták, a kisebb darabok különösebben már nem érdekelték őket.⁸ A Komárom-hajógyári temetőben már csak poncolt és vésett díszítésű veretek találhatók, melyek az avar kori kutatás megállapítása szerint a kor legkésőbbi szakaszába tartoznak. A leletek motívumkincsét elemezve szemünkbe tűnik a sok ember- és állatábrázolás. Így szépek a 12. sír veretei, nagyszíjvégén ember és oroszlán küzdelme, címeralakú áttört övveretén pedig egy sas kiterjesztett szárnyai alatt egy kereszt látható. Ugyancsak finom ötvösmunkák a 63. és a 72. sír nagyszíjvégének egyik oldalán pedig lovon ülő lándzsás harcost, másik oldalán állatküzdelmi jelenetet láthatunk. Gyakoriak a temetőben a szép díszített phalerák is, ilyen példány került elő a 78. sírből.

Figyelemre méltó, hogy a hajógyári temető motívumkincsének számos eleme kapcsolódik a nagyszentmiklósi kincshez. Megtalálhatók a temetőben az ún. pikkelymintás lőszerszámveretek (pl. 9., 33., 71. sír) a 33. sírből négy darab vadkanfej alakú vésett és poncolt lőszerszámveret, a 36. sírből pedig egy nagy és négy kis griff-fej alakú lőszerszámveret került elő. Számos vereten megtalálható az ún. nagyszentmiklósi indamotívum, többek között ez díszíti a 81. sír doboz alakú mellboglár párjának oldalát is.

Vésett phalera a 78. sírből
Fotó: Bíró B.

E motívumok egy része megtalálható pl. a nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszóján is (ilyenek a pikkelymintás keretelésű korongok, a „győztes fejedelem”, a korszó peremszalagján végigfutó indamotívum stb.), s a 36. sír griff-feje is nagyon közeli kapcsolatban áll az égbe ragadási jelenet sasfejjével.⁹ S ma már tudjuk, hogy ezek az egyezések nem lehetnek a véletlen művei, így pl. Sz. Garam É. szerint is a vadkanfej alakú löszerszámveretek alakja megegyezik a kincs 13. és 14. bikafejes csészéjének fejrészével stb.¹⁰

Az eddigi kutatások alapján megállapíthatjuk, hogy Komárom területére, a késő avar korban egy kiváltságon, ún. „nemesi középréteg” telepedett, amely nyilván kapcsolatban áll e terület késő avar kori stratégiai, gazdasági fontosságával, jelentős katonai központtá szervezésével.¹¹

Trugly Sándor

Konkoly-Thege Miklós, az „úri csillagász”

Néhány éve ünnepeltük Sajnovics Jánosnak, a kiváló csillagásznak és finnugorkutatónak születése kétszázötvenedik évfordulóját. E kerek számú évforduló kapcsán egy másik híres magyar csillagászról is illik megemlékeznünk, ő pedig *Konkoly-Thege Miklós*. Sajnovicshoz hasonló tudású, tág érdeklődési körű férfiú, elméletileg és gyakorlatilag képzett ember, s ha nem lenne újabbán ismét elkopotott a szó: „polihisztor”, Brassai Sámuel és Herman Ottó kortársaként reá is ugyanezt mondhatnánk.

Konkoly-Thege Miklósról a köztudat legtöbbször ezt az epithetont említi: „a csillagász”. Ez a tömör meghatározás azonban hamis. Konkoly-Thege Miklós munkásságának „feltárja” sokkal gazdagabb, érdeklődése sokkal tágabb körre — sőt körökre — terjedt ki, semmint azt egyetlen elméleti vagy gyakorlati foglalkozási ággal meghatározni lehessen. Konkoly-Thege Miklós — Jókai kortársa, barátja, országgyűlési képviselőtársa és a szűkebb hazát, Komárom vármegyét tekintve „hon-társa” is — romantikus lény a szó igaz értelmében Jókai tollára lett volna méltó.

A lelkendező jellemzést félretéve, szorítkozunk csak e kiváló tudós életútjának sallangtalan smertetésére.

A család Árpád-kori. Egyik őst, *Paulus de Concol*-t már 1247-ben említik. Második nevüket 1356-ban csatolták az elsőhöz, ekkor házasodott össze az egyikős a Thegékkel. Birtokuk egy része évszázadokon keresztül a Komáromtól és Érsekújvártól egyforma távolságra levő *Ogyallán* (mai neve: Hurbanovo), a Zsitva és Nyitra összefolyásánál terült el. Az eredetileg nagy kiterjedésű és több helyütt fekvő ősi birtok végül 1600 holdnyira olvadt le, de ennyi is elég volt a Pesten született Konkoly-Thege Miklósnak ahhoz, hogy — eltérően számos vidéki dzsentritől — korán megnyilatkozott magasrendű tudományos szenvedélyének éljen. Tudományos — és nem közéleti — munkásságának legnagyobb része Ogyallához fűződik.

Mint kisgyermeket, szülei kezdetben magánúton neveltették a fővárosban, s már gyermekkorában érdekelték a természettudományok. A pesti egyetemen 1856-ban Jedlik Anyóshoz, e kiváló Benedek-rendi tanárhoz iratkozott be, majd — a családi hagyomány szerint a közéletre is készülve — jogot is hallgatott. Jogi doktorátust a berlini egyetemen szerzett. Ennek ellenére végül is a természettudományokhoz és a műszaki kérdések gyakorlati oldalához fűzte élete fonalát. Tovább tanult. Wittenbergben, Heidelbergben és Párizsban fizikát és kémiát hallgatott, majd ez is kevés lévén neki, 1864-ben letette a hajóépítési, hajóskapitányi, végül a mozdonyvezetői vizsgát. (Sokkal később, országgyűlési képviselő korában miniszteri engedéllyel mindig maga vezette a gyorsvonatot, ha Budapestre utazott. Két útvonala is volt: a Duna jobb és a Duna bal partján, csak át kellett utaznia Szőnybe vagy az érsekújvári állomásra. Hajóvezetési tudását is használta. Egy ízben hosszabb ideig vezetett passzióból hajót a Dunán. Ez irányú tudománya annyira bevált, hogy a Duna Gőzhajózási Társaság — az osztrák DDGS — még néhány bécs-budapesti útra akarta készíteni, de ezt már az „úri hajóskapitány” nem vállalta, és hirtelen haragjában nekivezette hajóját egy dunai uszálynak, s ezzel aztán be is tette maga után a parancsnoki kabin ajtaját...). A Vaskapu feltérképezésén, az Al-Dunán, azonban részt vett, mint a Duna kitűnő ismerője. Kishajójával pedig egyszer Bécs és Pozsony között versenyt nyert.

1863-ban nősült meg. Két kisfiuk azonban hamar elhunyt.

A kor szokása szerint a közéletbe is bele kellett kóstolnia, ezért végezte el a jogot is. A kiegyezés után, 1867-től egy időre Komárom vármegye aljegyzőjének választották meg, majd később két cikluson keresztül képviselte Tata városának szabadelvű — liberális — pártját. Legjobban azonban mégis a csillagászat érdekelt. Az a tény, hogy ugyanolyan mértékben volt elméleti szakember, mint a gépészet gyakorlati mestere (kitűnő német műhelyekben tanult),